

VPLYV POLITICKÉHO LEADERSHIPU NA VZOSTUPY A PÁDY REPUBLICÁNSKEJ STRANY

THE INFLUENCE OF POLITICAL LEADERSHIP TO UPS AND DOWNS IN THE REPUBLICAN PARTY

*Veronika Džatková*¹

Alternovanie volebných víťazstiev Demokratickej a Republikánskej strany a následné ideologické rozdelenie politického spektra sa významne odráža nielen v zložení Kongresu, ale rovnako aj administratívy Bieleho domu. Cieľom predloženého príspevku je skúmať vzájomné prepojenie medzi rozsahom zastúpenia etablovaných konzervatívnych pilierov vo vybraných administratívach prezidentov a vzostupmi a pádmi Republikánskej strany. Výsledkom analýzy je zistenie, že pôsobenie politického lídra - prezidenta na ideologickú kompaktnosť a preferencie politickej strany je možné považovať za kľúčové pre volebný úspech republikánskeho prezidenta a zároveň aj renesanciu pravého politického spektra v USA.

Kľúčové slová: Republikánska strana, politický leadership, americká pravica, R. Reagan, G. W. Bush, prezidentské voľby

The alternation of democratic and republican election victories and afterwards the ideological division of political spectrum is reflected in the Congress structures and the White House composition as well. The aim of the article is to analyse the mutual connection between conservative pillars in particular administrations and the ups and downs of Republican Party. The benefit of paper is based on the finding that the impact of political leader - president on ideological compactness and preferences of political party could be crucial for the presidential election victory and the renaissance of right wing in the United States of America.

Key words: Republican Party, Political Leadership, American Right, R. Reagan, G. W. Bush, Presidential Election

JEL: F50, F52

¹ Mgr. Veronika Džatková, PhD. Katedra verejnej politiky a verejnej správy, Fakulta Verejnej správy, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Popradská 66, 04132 Košice, e-mail: veronika.dzatkova@upjs.sk

Autorka pôsobí ako odborná asistentka na Katedre verejnej politiky a teórie verejnej správy, FVS, UPJŠ v Košiciach. Doktorandské štúdium absolvovala v odbore Teória politiky na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov, UMB v Banskej Bystrici. V rámci vedeckovýskumnej činnosti sa venuje ideológii konzervativizmu, komparácii politickej participácie a občianskemu aktivizmu v podmienkach Spojených štátov amerických a Európy.

1 Úvod

Pri pohľade na priebeh vývoja politického systému v Spojených štátoch amerických je možné hovoriť o jeho unikátnom charaktere. Popri zdôvodneniach odvolávajúcich sa na špecifický vývoj vzniku krajiny, formovanie demokratického zriadenia či ukotvenie deľby moci sa predložený príspevok v dominantnej miere zameriava na jedinečnosť etablovania politických ideológií, ktorých existencia disponuje vplyvom nielen v rámci zloženia Kongresu, ale aj v spôsobe vedenia administratívy Bieleho domu.

Z hľadiska širokospektrálnosti uvedenej problematiky sa nasledovný obsah textu venuje politickému leadershipu v rámci Republikánskej strany², ktorá v porovnaní s Demokratickou stranou, inklinuje vo výraznejšej miere ku konzervatívnej ideológii.

Vzhľadom k uvedenej spojitosti je článok rozdelený do troch na seba naväzujúcich sekcií. Obsah prvej sa zameriava na priebeh vývoja Republikánskej strany, so zreteľom na dominantné fragmenty, ktoré sa podpísali pod jej súčasnú podobu. Využitím deskriptívnej a historickej metódy dochádza k definovaniu základných črt a špecifik politickej strany, na ktoré sa následne odvoláva druhá časť práce, zameraná na komparáciu vzájomnej spätosti medzi uplatňovaním konzervatívnych pilierov v Republikánskej strane a vzostupmi a pádmi prezidentských administratív.

Cieľom príspevku je pomocou aplikovania induktívneho a deduktívneho postupu analyzovať mieru odzrkadlenia princípov konzervatívnej ideológie počas funkčných období vybraných republikánskych prezidentov - R. Reagana a G. W. Busha a ich vplyv na preferencie GOP. Rovnako veľký priestor je venovaný skúmaniu politického leadershipu, pričom priebeh administratív vybraných lídrov podstúpi komparatívnej metóde, v rámci ktorej predstavuje hlavnú výskumnú otázku: Do akej miery je politický leadership zodpovedný za vzostupy a pády politickej strany? V danom kontexte sa hypotéza opiera o tvrdenie, že Republikánska strana disponuje potenciálom vlastnej renesancie po stmelení vnútornej roztrieštenosti charizmatickým lídrom, ktorý by adekvátnym spôsobom prepojil konzervatívne hodnoty so spôsobom vedenia administratívy. K záverečnej časti práce sa pripája diskusia, ktorá sa snaží

² Napriek skutočnosti, že Republikánska strana nie je striktno definovaná ako konzervatívna, vo svojom programe sa zasadzuje za princípy, ktoré sú signifikantné pre konzervatívnu ideológiu. Jedná sa predovšetkým o redukciu daní, ekonomickú slobodu a decentralizáciu moci. V náboženských otázkach sa zaoberá problémami súvisiacimi s povolením modlitieb na školách, zákazom uzatvárať manželstvá osobám rovnakého pohlavia či bojom proti zákonu povoľujúcemu umelé prerušenie tehotenstva. V posledných rokoch sa v rámci Republikánskej strany dostáva čoraz viac do popredia otázka národnej bezpečnosti a vedenia zahraničnej politiky (Wagner 2007).

hľadať východiská a možnosti riešenia aktuálneho stavu a za úlohu si kladie zodpovedanie čiastkových otázok: Aké sú dôvody dlhodobej krízy americkej pravice? Existujú možné alternatívy riešenia momentálnej situácie? Predstavuje Donald Trump republikánskeho prezidenta, ktorý by dokázal vyriešiť problémy amerických konzervatívov?

Aktuálnosť riešenej problematiky spočíva v tohtoročnom konaní prezidentských volieb, čo predstavovalo hlavný motív pre napísanie príspevku. Avšak problémy americkej pravice nie sú novým fenoménom objavujúcim sa pred voľbou prezidenta, práve naopak. Nejednotnosť pravicového spektra je sprievodným javom posledných dekád. V podmienkach zahraničnej proveniencie sa problematike sínusoidy vzostupov a pádov amerických republikánov venuje D.T. Critchlow (2007), K. L. Deutsch a E. Fishman (2010), M. D. Tanner (2007). V rámci Českej i Slovenskej republiky je uvedená téma výrazne poddimenzovaná, výnimku predstavujú práce R. Jocha (2003,2012), ktorý dôvod úpadku konzervativizmu odôvodňuje revolučnou transformáciou noriem a D. Škutová (2013), ktorá pripisuje pokles konzervatívnych myšlienok v spoločnosti tzv. aktuálne celospoločenskému krízovému stavu vo svete.

2 PRIEBEH VÝVOJA REPUBLIKÁNSKEJ STRANY V RÁMCI STRANÍCKEHO SYSTÉMU SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH

Odvolávajúc sa na dôležitosť politických ideológií, je potrebné upriamiť pozornosť na minimálne dva exemplárne príklady, ktoré ovplyvňujú každého občana. Po prvé, v priebehu konania volieb kedy volič rozhoduje aj na základe politických ideológií t.j. ku ktorej ideológii sa viaže ním preferovaná politická strana, v kontexte príspevku hovoríme o voľbách do Kongresu v Spojených štátoch amerických. Po druhé, ideologické zaradenie disponuje opodstatnením aj pri výbere jednotlivca - politika, čiže aj v prípade voľby prezidenta. Vzhľadom k skutočnosti, že objekt záujmu predstavuje konzervatívna ideológia, bude pozornosť venovaná pozícii amerických republikánov v systéme politických strán.

Pri zameraní sa na historicko-teoretické východiská stranického systému v Spojených štátoch amerických, je nutné poznamenať, že už „*Otcovia zakladatelia nevideli vo svojej vízii dôležité miesto pre politické strany. Verili, že medzi civilizovanými ľuďmi možno dospieť k riešeniu problémov na základe diskusie. Súťaž medzi stranami, ktorá sa vzápätí objavila v deväťdesiatych rokoch osemnásteho storočia, vnímali ako niečo nechcené*“ (Kohutiar 1998, s.57). Konkrétnym a zároveň jedným z najznámejších príkladov negatívneho stanoviska voči stranickému systému je postoj J. Madisona, ktorý v Liste Federalistov č.10 vyjadruje kritiku voči skupine osôb zjednotenú spoločným záujmom, ktorý je v rozpore s právami iných občanov, či celej spoločnosti (Hamilton, Madison, Jay 1787, s.117). Rovnako aj G. Washington

upozorňoval na negatíva plynúce z možného rozdelenia spoločnosti - the violence of faction (Kulašik, 2007). Odmietavý postoj prvého amerického prezidenta voči objavujúcim sa politickým stranám bol podmienený skutočnosťou, že novovzniknutá federácia ešte nebola dostatočne etablovaná v rámci americkej spoločnosti. Napriek prvotným prekážkam, vplyv neskorších udalostí jednoznačne potvrdil pozitíva systému súťaživých strán v rámci politického systému, ktorý je v Spojených štátoch amerických ideologicky rozdelený medzi dve najdominantnejšie a zároveň jedny z najstarších politických strán vôbec, konkrétne Republikánsku a Demokratickú stranu.

Etablovanie Republikánskej strany v systéme bipartizmu vyplýva z dvoch markantných udalostí historického vývoja stranického systému v podmienkach Spojených štátov amerických. Prvú, predstavovala občianska vojna a s ňou spojené vyostrenie názorov v americkej spoločnosti. *„Zo stúpcov Únie sa na celé generácie stali republikáni a tí ktorí stáli na strane Konfederácie alebo boli proti vojne, sa stali demokratmi“* (Wilson 1990, s.84). Druhým medzníkom bola kandidatúra demokrata W. J. Bryana, ktorý disponoval dostatočnou voličskou základňou na juhu a juhozápade krajiny, oproti nízkej podpore v severovýchodnej časti Spojených štátov amerických. Kandidatúre W. J. Bryana je pripisovaný jeden z prvotných zdrojov nepokojov medzi severom a juhom, ktorý bol sprevádzaný prezidentovými vyjadreniami týkajúcimi sa rasového zloženia krajiny. Rozdelenie ovplyvňujúce organizáciu politických strán malo za následok vytvorenie systému, v ktorom nadobudla jedna politická strana dominantné postavenie v rámci istého štátu. Charakteristickými základňami Republikánskej strany sa stali štáty Massachusetts, New York, Pensylvánia, Wisconsin a naopak Demokratickej strany štáty Georgia, Mississippi či Južná Karolína.

V protiklade k tejto skutočnosti, spočívajúcej vo svojej bohatej histórii, nedisponujú politické strany v americkej spoločnosti dostatočne silným postavením. Dôvody vyplývajú na jednej strane z právnych predpisov, ktoré odobrali veľkú časť ich právomocí a na druhej strane zo straty voličskej identifikácie s politickou stranou. Je potrebné poznamenať, že v minulosti predstavovala politická príslušnosť k Demokratickej či Republikánskej strane záväzok, ktorý na seba nepreberali občania s ľahkomyselnosťou, ale s maximálnou vážnosťou a odovzdanosťou. Nasledovné, čoraz markantnejšie oslabenie straníckej identifikácie sa prejavovalo aj *„...stále intenzívnejšie sa objavujúcim nekonzistentným hlasovaním, čo znamená, že volič hlasuje v prezidentských voľbách za kandidáta jednej strany, zatiaľ čo vo voľbách do Kongresu hlasuje za kandidáta druhej strany“* (Wilson 1990, s.81). Za odôvodnenie vzniknutej situácie je možné považovať vtedajšie vytvorenie decentralizovaného systému vládnutia a zároveň v rovnakom čase sa odohrávajúcu decentralizáciu

politických strán,³ ktorá mala za následok nerovnomerné rozloženie vplyvu politických strán v jednotlivých častiach krajiny.

Pod modernú podobu Republikánskej strany sa významným spôsobom podpísal *sociálny a fiškálny konzervativizmus*.

Ústredná myšlienka sociálnych konzervatívcov spočíva v ponímaní človeka ako sebeckej ľudskej bytosti, ktorú je potrebné morálne usmerňovať. Tieto myšlienky vychádzajú z učenia Biblie, na základe ktorej je človek už od narodenia hriešny a z toho vyplýva potreba nechať sa učiť a viesť pri prekonávaní vlastnej sebeckosti. Pre sociálnych konzervatívcov predstavuje potreba vedenia a poučovania, čo predstavuje dobro a čo zlo, neoddeliteľnú súčasť dobre spravovanej spoločnosti. Pokiaľ, na jednej strane predstavuje rodina základný predpoklad budovania morálneho poriadku, na druhej strane v rámci spoločnosti preberá túto úlohu štát. Neoddeliteľnou súčasťou línie sociálnych konzervatívcov bolo zasadzovanie sa za morálne a etické hodnoty a boj proti ich výraznému úpadku v posledných rokoch, ktorý sa prejavoval zvýšenou kriminalitou a enormným zvyšovaním počtu rozvodov. Na zamedzenie tohto trendu sa prívrženci sociálneho konzervativizmu rozhodli uskutočniť niekoľko krokov. Prvý z nich predstavoval boj za život nenarodených detí a zároveň snaha o zrušenie jedného z najkontroverzejších rozhodnutí Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických v spore *Roe vs. Wade*, na základe ktorého bolo schválené umelé prerušenie tehotenstva. Ďalšou ambíciou konzervatívcov bola ochrana detí pred nevhodnými a nemorálnymi vplyvmi či už z domáceho prostredia alebo z televízie a tlače. Vzhľadom k tomu, že deti trávajú väčšinu času v škole, jeden z nasledujúcich cieľov spočíval v propagácii morálnych hodnôt v rámci školského systému. Jedným zo zámerov bola aj snaha o zavedenie modlitieb na školách, ktorá sa stretla s odporom odvolávajúcim sa na I. dodatok ústavy Spojených štátov amerických. Vo všeobecnosti bola pozornosť upriamená na ochranu hodnôt v rámci celej spoločnosti, keďže podľa ich názoru, musí človek v priebehu celého svojho života čeliť mnohým nemorálnym nástrahám (Storey 2007).

Druhou líniou ovplyvňujúcou Republikánsku stranu predstavuje fiškálny konzervativizmus, ktorý sa vyvíjal paralelne so sociálnym konzervativizmom od 70. rokov minulého storočia. Napriek skutočnosti, že sa pokúšal presadiť úplne odlišné

³ Prvok decentralizácie zároveň predstavuje jeden z charakteristických znakov odlišnosti a jedinečnosti amerických politických strán v porovnaní s európskymi. Druhý bod unikátnosti amerického straníckeho systému je založený na existencii prísnych regulačných zákonov, ktoré obmedzovali pozíciu politických strán vo forme federálnych zákonov alebo zákonov jednotlivých štátov. Za najmarkantnejšie spomedzi nich sú považované zákony týkajúce sa určovania spôsobu výberu vlastných kandidátov politickej strany. „*Vo väčšine štátov USA nevyberajú kandidátov na jednotlivé volené funkcie vedúci predstavitelia strán, ale (na základe zákona) sami volí vo voľbách*“ (Wilson 1995, s. 82). Posledným faktorom inakosti amerických politických strán je skutočnosť, že získanie väčšinového postavenia v rámci Kongresu sa automaticky neprejavuje dispozíciou výberu kandidáta na post hlavy štátu.

myšlienky, spoluvytváral nový základ pravice. Hlavnými motívmi a cieľmi, o ktoré sa fiškálny konzervativizmus usiloval bolo obmedzenie štátnej moci a podpora slobodného trhu ako základu pre prosperitu a rozvoj štátu. Typickým znakom fiškálneho konzervativizmu je zároveň aj presadzovanie zníženia daní, ktoré bolo naplno uskutočnené v priebehu funkčného obdobia prezidenta R. Reagana. Takéto riešenie je odôvodňované tým, že zníženie daní stimuluje ekonomiku, čím poskytne zdroj čistého príjmu, ktorý bude viesť k zvýšeniu dopytu, súťaživosti a v neposlednom rade k inováciám, ktoré následne povedú k vyššej produkcii a z nej vyplývajúcejmu zvýšeniu počtu pracovných miest. Popri spomínaných najmarkantnejších cieľoch predstavuje ambíciu prívržencov fiškálneho konzervativizmu dosiahnutie zmeny v oblasti sociálnej reformy, schválenie dodatku k ústave o vyrovnanom štátnom rozpočte alebo napríklad aj zníženie regulácií v rámci environmentálnej politiky (Storey 2007).

Pri genéze vývoja nesmieme opomenúť ďalší výrazný faktor ovplyvňujúci jej podobu a smerovanie, a tým je *zahraničná politika*. Predpokladom úspešnosti politickej strany je disponovať zrozumiteľnou a precízne vypracovanou agendou týkajúcou sa cieľov v rámci domácej a zahraničnej politiky, pričom ich vzájomné pôsobenie vyplýva z nasledujúcich faktorov. Prvým stanoviskom je formulácia postoja voči zahraničnej politike, ktorá je na jednej strane výsledkom kolektívneho rozhodnutia členskej základne politickej strany, na strane druhej dokáže svojim obsahom získať čo najväčšiu voličskú podporu. Politická strana zároveň venuje dostatočnú pozornosť tzv. nerozhodnutým voličom a ich „prilákaniu“ vo voľbách s cieľom posilnenia preferencií vlastnej strany. Vzhľadom na skutočnosť veľkej náročnosti pri dosahovaní jednotného politického stanoviska, dochádza v rámci politickej strany k rôznym vzájomným dohodám. Podstata konsenzu spočíva vo vzájomných ústupkoch pri dosahovaní cieľa, kedy jedna časť politickej strany urobí ústupok v rámci zahraničnej politiky a následne iná časť politickej strany vyjde v ústrety v rámci domácej politiky. Ďalší faktor predstavujú samotné podmienky vzniku kreovania vízie zahraničnej politiky. Inovatívne myšlienky vznikajú predovšetkým v čase keď sa politická strana nachádza v opozícii a svojím postojom sa chce výrazne odlišovať od iných politických strán. „*Pohnútky k uskutočneniu zmien sú vždy intenzívnejšie v prípade existencie reálneho dôvodu a nie iba reálnej príležitosti*“ (Dueck 2010, s.299). Z uvedeného vyplýva, že každá nová agenda vlády alebo zvoleného prezidenta vznikla v čase nachádzania sa na opačnom politickom spektre, ktorý v dominantnej miere charakterizuje kritizovanie úradujúcej vlády alebo prezidenta. Tretí faktor je založený na skutočnosti, že smerovanie zahraničnej politiky je výsledkom rozhodnutia v prezidentských voľbách, pričom ide o paradox, keďže zahraničná politika v minulosti nepredstavovala dominantnú časť v rámci predvolebných kampaní. Posledný znak je založený na jedinečnom postavení prezidenta v rámci politického systému Spojených štátov amerických. Jeho status mu

dovoľuje výrazným spôsobom ovplyvňovať smerovanie zahraničnej politiky a zároveň vykonávať aj unilaterálne politické rozhodnutia (Dueck 2010).

Vývoj Republikánskej strany prešiel od roku 1930 v rámci zahraničnej politiky značnými ideovými premenami, ktoré sa následne prejavili v odklone od izolacionizmu k internacionalizmu. Inými slovami vo vedení zahraničnej politiky prebehla transformácia od anti-internacionalizmu k internacionalizmu. Za pozornosť stojí administratíva prezidenta R. Reagana, ktorú charakterizovalo rázne preferovanie politického idealizmu. Pri špecifikovaní funkčného obdobia G. W. Busha,⁴ ale aj v prípade jeho otca G. H. W. Busha,⁵ je možné hovoriť o období eskalácie vplyvu tzv. republikánskych jastrabov, ktorí sa vo svojej vízii zasadujú za posilnenie vojenskej sily Spojených štátov amerických ako nevyhnutnej súčasti k uskutočneniu obrany a ochrany vlastnej krajiny. V tomto kontexte zohrali výrazný vplyv udalosti po teroristických útokoch z 11. septembra 2001. Dôležitý znak všetkých zástancov Republikánskej strany, či už v čase prevahy izolacionizmu alebo internacionalizmu, spočíva v silnom nacionalizme vyplývajúcom z ponímania Spojených štátov amerických ako krajiny s unikátnou a bezkonkurenčnou pozíciou vo svete, ktorá slúži ako prostriedok na dosahovanie slobody všade tam, kde dochádza k jej zamedzovaniu či odopieraniu.

Zmeny a transformácie v oblasti zahraničnej politiky odohrávajúce sa v rámci Republikánskej strany vo svojej podstate reflektovali tzv. vnútorný boj medzi konzervatívnym a umierneným krídlom americkej pravice. Pokým v 40. rokoch minulého storočia stála za iniciovaním zahraničnej intervencie a posilňovania vojenských jednotiek umiernená pravica, v súčasnosti prevzali na seba túto úlohu zástancovia konzervatívnejšieho spektra, ktorých typickými znakmi bol spomínaný vysoký stupeň nacionalizmu, ochrana vlastnej suverenity, nedôvera a nevôľa voči medzinárodným organizáciám a neoblomnosť a neústupčivosť v rámci uzatvárania diplomatických dohôd a záväzkov.

3 VPLYV KONZERVATÍVNYCH PREZIDENTOV R. REAGANA A G.W.BUSHA NA POZÍCIU REPUBLIKÁNSKEJ STRANY V SPOJENÝCH ŠTÁTOCH AMERICKÝCH

S cieľom zistenia miery prepojenia medzi konzervatívnymi hodnotami, vybranými prezidentskými administratívami a v konečnom dôsledku preferenciami GOP, bolo nevyhnutné určiť objekty výskumu a následne ich podrobiť komparácii. Zameranie sa na pravicové politické spektrum vyústilo do prvotnej selekcie

⁴ Pozri: C. Campell - B. A. Rockman, *The Bush Presidency First Appraisals*.

⁵ G. H. W. Bush pôsobil v poradí ako 41. prezident Spojených štátov amerických v priebehu rokov 1989 - 1993. Do Bieleho domu nastúpil ako erudovaný odborník s dostatočnými skúsenosťami, ktoré vyplývali z jeho osemročného pôsobenia vo funkcii viceprezidenta Spojených štátov amerických. Ako kandidát Republikánskej strany inklinoval k myšlienkam konzervativizmu a k pokračovaniu tzv. Reaganovho odkazu.

prezidentov Spojených štátov amerických. Z doterajšieho celkového počtu 44 prezidentov sa hlásilo k Republikánskej strane 22 funkcionárov. Druhú selekciu predstavuje časové hľadisko a vytýčenie obdobia od roku 1981, s ktorým je datovaný začiatok éry konzervatívcov. Zároveň, od daného roku dochádza k postupnému oživovaniu Republikánskej strany⁶ v Spojených štátoch amerických, ktorý je spojený s nástupom prezidenta R. Reagana do Bieleho domu. V tejto súvislosti predstavuje R. Reagan prvý objekt výskumu. Vtedajšiemu prezidentovi sa podarilo pozdvihnúť status Republikánskej strany a následne z nej vytvoriť stranu so silne etablovanou pozíciou, akou nebola od roku 1920. Takmer po tridsiatich rokoch kreovania konzervatívnej štruktúry, ktorá sa vyznačovala nielen politickým, ale aj kultúrnym a intelektuálnym charakterom, došlo k vybudovaniu pevnej konzervatívnej siete. Vstup R. Reagana do Bieleho domu bol sprevádzaný veľkou dávkou optimizmu a viery v lepšiu budúcnosť. Prezidentov prínos konzervatívnych ideí do Republikánskej strany, spočíval v posilňovaní ekonomiky a aktívnej antikomunistickej zahraničnej politike, čo sa v konečnom dôsledku podpísalo aj pod jeho volebné víťazstvo. Už v roku 1984 R. Reagan počas kampane v Ohio vyhlásil, že občania Spojených štátov amerických budú svedkami veľkého oživenia v rámci Republikánskej strany, pričom tento verejný sľub sa počas výkonu prezidentskej funkcie snažil poctivo naplniť. Za jeho úspešným uskutočnením stála výrazná popularita prezidenta, ktorá dopomohla k realizácii navrhovanej politiky v jednotlivých oblastiach, no najmä v ekonomickej, ktorej cieľom bolo zlepšenie statusu bežného občana Spojených štátov amerických v porovnaní s jeho statusom počas vlády prezidenta z Demokratickej strany.

Snahy republikánov a na druhej strane neúspechy demokratov pomáhali vytvárať vhodné podmienky pre renesanciu Republikánskej strany, pričom sa jednalo o skutočný vzostup straníckych ideí. R. Reagan bol považovaný za primárnu silu a pomoc pre Republikánsku stranu, ktorá bola doplnená evidentným záujmom samotného prezidenta vystupovať v zhode s ideálmi politickej strany. Úsilie vynaložené jednak na prezidentskú kampaň, ale rovnako aj na podporu Republikánskej strany vykresľujú R. Reagana ako výnimočného a neobyčajného prezidenta spomedzi jeho kolegov. *„Ako príklad je možné uviesť americkú štúdiu, podľa ktorej R. Reaganova popularita dopomohla k trom percentuálnym bodom v raste osôb identifikujúcich sa s podporou Republikánskej strany v roku 1980“* (Hudson - Davies 2008, s.157). Politológ Charles O. Jones, University of Wisconsin-Madison, o R. Reaganovej kampani povedal, že sa jedná o pravdepodobne jednu z najviac pro-

⁶ Pozri: D. T. Critchlow, *Conservative Ascendancy: How the GOP Right Made Political History*; C. Dueck, *Hard Line: The Republican Party and U. S. Foreign Policy since World War II*; Ch. Edwards, *Republicans Revolution 10 Years Later: Smaller Government or Business as Usual?*; J. Fried, *Democrats and Republicans: Rhetoric and Reality: Comparing the Voters in Statistics and Anecdotes.*; L. Maisel, *American Political Parties and Elections*; H.L.Wagner, *The History of Republican Party*.

stranícky zameranú kampaň, v ktorej bola hlavná pozornosť upriamená na jednotu republikánov. Vo svojej odhodlanosti a pomoci Republikánskej strane pokračoval aj naďalej, pričom v nasledujúcej kampani vedenej v roku 1986 navštívil 22 štátov, na ktorých vystúpil s prejavom dokopy 54 krát (Hudson - Davies 2008). Jeden z príkladov prezidentovej aktivity predstavovala operácia s názvom Open Door, ktorej cieľom bolo získanie si členov zo spektra Demokratickej strany. Aj napriek faktu, že táto akcia nebola úspešná do takej miery akú predpovedala, znázorňuje jednu z mnohých aktivít akými sa prezident R. Reagan snažil posilňovať členskú základňu Republikánskej strany. Viera amerických konzervatívcov v naplnenie vytýčených cieľov netkvela iba v priani, ale bola reflexiou na vyhlásenia týkajúce sa podpory fúzie zástancov sociálneho a ekonomického konzervativizmu.

Druhý objekt komparácie⁷ predstavuje prezident G. W. Bush a jeho vplyv na pozíciu Republikánskej strany v Spojených štátoch amerických, v rámci ktorého je možné sledovať tzv. vzostup, ale aj následný pád v rámci ôsmich rokov pôsobenia v prezidentskej funkcii. Ten je zároveň možný aplikovať jednak na samotnú reputáciu prezidenta, ale aj na preferencie Republikánskej strany. Obdobie prvých šiestich rokov administratívy G. W. Busha, bolo poznačené výrazne naklonenou verejnou mienkou voči jeho osobe, ktorá nasledovala po istej apatii z predchádzajúceho funkčného obdobia demokratického prezidenta B. Clintona. Zásluha G. W. Busha na vzostup Republikánskej strany spočíva najmä v oblasti posilňovania straníckej organizácie smerom zdola nahor. Nemalá podpora republikánskych voličov sa prejavila už vo voľbách, ktorých výsledky tvorili hlasy menšinového obyvateľstva hispánskeho pôvodu i kresťanských konzervatívcov. Samotný prezident sa pokladal za tzv. znovu narodeného kresťana, na znak čoho neváhal podporovať ciele rôznych kresťanských organizácií pôsobiacich na území Spojených štátov amerických. O úspešnosti myšlienky budovania republikánskej základne vypovedá aj skutočnosť kontinuálneho víťazstva republikánov vo všetkých úrovniach volieb v časovom horizonte od roku 2002 do 2004. Týmto spôsobom je pripisovaná G. W. Bushovi neoceniteľná zásluha pri posilňovaní členskej základne Republikánskej strany, ktorá sa následne odzrkadlila prevahou konzervatívnej ideológie v rámci Kongresu aj Bieleho domu. Zároveň je toto obdobie označované ako éra triumfálnej výhry prevahy konzervativizmu. Medzi jednu z prezidentových ambícií patrila snaha o transformáciu štátu blahobytu a to pomocou priamej federálnej podpory voči neziskovým organizáciám zameraným na podporu rôznych zdravotníckych a náboženských programov. Konkrétne išlo o „zničenie železného trojuholníka“ (R. Reaganovo pomenovanie), ktoré bolo založené na silných väzbách medzi liberálnymi predstaviteľmi Kongresu, federálnymi byrokratmi

⁷ V rámci vybraného obdobia 1981 - súčasnosť pôsobil vo funkcii prezidenta aj ďalší kandidát Republikánskej strany G.H.W.Bush. Jeho pôsobenie nie je zahrnuté do predmetnej analýzy z dôvodu nejednotnosti dĺžky funkčného obdobia v porovnaní s ostatnými objektmi analýzy.

a lobistickými skupinami, ktorí nezdíeľali R. Reaganovu víziu smerovania politiky. G. W. Bushovi sa zmenou ideologického zloženia Kongresu a vytvorením nových lobistických skupín podarilo preklenúť spomínané prepojenia a vytvoriť tak politiku zameranú na ním presadzovanú podporu sociálnych programov. V súvislosti s vyššie uvedenými skutočnosťami sa pripisuje vtedajšiemu prezidentovi zásluha na posilnení konzervatívnej ideológie, ktorá sa aj s pričinením reorganizácie súdneho systému podpísala pod zvýšené preferencie Republikánskej strany. Do oblasti posilňovania stránickej organizácie radíme aj úspech G. W. Busha spočívajúci v získaní viac ako milióna nových sponzorov a podporovateľov Republikánskej strany. V porovnaní s R. Reaganom, ktorý získal počas kampane približne 852 000 priaznivcov pre stranu, je úspech jeho nasledovníka oveľa markantnejší. „*V tomto ohľade sa prejavila Bushova akceptácia silného postavenia federálnej vlády v modernom štáte blahobytu, avšak dožadoval sa transformácie liberálneho štátu blahobytu na konzervatívny štát blahobytu*“ (Critchlow 2007, s. 287). V rámci neskoršej povojnovej kritiky konzervatívcov voči administratíve G. W. Busha sa objavila aj požiadavka eliminácie štátu blahobytu, s ktorou bol spájaný rast tzv. administratívneho štátu.

Udalosti súvisiace s ohrozenou bezpečnosťou Spojených štátov amerických bezprostredne po teroristických útokoch sa opätovne podpísali pod posilnenie pozície prezidenta. Pre americký ľud stelesňovala hlava štátu lídra, ktorý by v rámci výkonných právomocí mal disponovať schopnosťou ochrániť obyvateľov pred ďalším možným nebezpečenstvom. V konečnom dôsledku tieto domnienky vyplývali z mnohých prezidentových prejavov týkajúcich sa boja proti terorizmu. V priebehu prvých rokov administratívy tak neprestávala podpora vtedajšieho republikánskeho prezidenta. Je potrebné spomenúť skutočnosť, že zásluha za danú situáciu je pripisovaná aj ideologickému zloženiu Kongresu, v ktorom po prvýkrát od roku 1946 dominovali republikánski zástupcovia (Critchlow 2007). Na druhej strane neúspechy americkej vojny vedenej v Iraku a Afganistane, či nezvládnutie záchranných akcií po hurikáne Katrina, obrovský deficit verejných financií, no najmä absencia vybraných reforiem, ktoré by disponovali podporou republikánskej základne sa podpísali pod markantný zostup preferencií prezidenta G. W. Busha, ktorý sa výrazne odzrkadlil aj v oslabovaní pozície Republikánskej strany. Spomenuté neúspechy sa nespájali iba s negatívnym stanoviskom a kritikou medzi americkými voličmi, ale aj v rámci samotnej americkej pravice. Výsledky prieskumu verejnej mienky poukazujú na skutočnosť, že obyvatelia považujú prezidenta G. W. Busha za jedného z najviac nepopulárnych prezidentov v modernej histórii Spojených štátov amerických. Odvolávajúc sa na výsledky Inštitútu na výskum verejnej mienky - Gallup poll vyslovilo vtedajšiemu prezidentovi nedôveru 28 percent opýtaných. Paradoxom je, že v čase bezprostredne po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 dosahovala podpora prezidenta neveriteľných 90 percent (Graham 2010). Rovnako čelil kritike

a obvineniam zo strany ortodoxných republikánov zo zneužitia ich ideológie na presadenie vlastných politických cieľov.

4 SÚČASNÁ POZÍCIA AMERICKEJ PRAVICE

Dnešná charakteristika pravicového politického spektra sa vyznačuje zánikom súdržnosti medzi konzervatívami a Republikánskou stranou. V rámci jednej strany konzervatívneho spektra stoja libertariáni, ktorí preferujú individuálnu slobodu a sú odporcami štátnych zásahov. Na strane druhej sa nachádzajú paleokonzervatívci, ktorí pripisujú najmarkantnejší význam cnosti. Zároveň ako podporovatelia silnej vlády obhajujúcej poriadok a mravnosť majú do značnej miery záporný prístup k demokracii a ľudským právam. Ich kritika voči Otcom zakladateľom⁸ Spojených štátov amerických spočíva najmä vo vyčítaní dôvery voči ľuďom a nadmernej slobode. Rovnako aj skupina paleokonzervatívcov sa nachádza v istej tenzii s neokonzervativizmom. Ďalšími odlišnými zoskupeniami v spektre konzervatívnej ideológie sú ekonomickí konzervatívci a tzv. Nová pravica. Pokým sa ekonomický konzervativizmus zameriava na preferovanie liberálnej ekonomiky a zastáva skôr odmietavé stanovisko k štátnym zásahom, Nová pravica je charakterizovaná ako náboženská pravica, ktorá sa v priebehu rokov stala najaktívnejšou skupinou konzervatívnej ideológie v Spojených štátoch amerických (Kohutiar 1998). Rovnako je potrebné poukázať aj na napätie vo vnútri Republikánskej strany, ktoré je výsledkom nesúlady medzi tradičnými republikánmi a zástancami radikálnejších názorov.

Dôsledky spomenutých skutočností sa premietli aj do výsledku prezidentských volieb v roku 2012, v ktorých sa republikánskemu kandidátovi M. Romneymu nepodarilo poraziť demokrata B. Obamu,⁹ čím sa zároveň predĺžilo funkčné obdobie úradujúceho prezidenta a zároveň sa potvrdila úspešnosť tzv. Obamovej éry. Taktiež je dôležité poznamenať, že v rámci prezidentských volieb je veľmi náročné poraziť protikandidáta po jeho prvom volebnom období a v rámci histórie prezidentských volieb v Spojených štátoch amerických ide skôr o výnimku ako pravidlo.

Práve posledný fakt môže predstavovať komparatívnu výhodu a kľúčový faktor úspechu pre najbližšie prezidentské voľby v roku 2016. Pozitívny scenár vývoja pre amerických republikánov je podmienený *rekonštrukciou pravice*, ktorá je sprevádzaná aktuálnou potrebou Republikánskej strany „nájsť“ nového lídra strany,

⁸ Základná premisa Otcov zakladateľov (J. Adamsa, B. Franklina, A. Hamiltona, J. Jaya, T. Jeffersona, J. Madisona, G. Washingtona) spočívala v zdôraznení dôležitosti slobody, ktorá bude nezávislá od donucovacej štátnej moci a zároveň bude v súlade s morálnymi princípmi života.

⁹ V prezidentských voľbách z roku 2008 bola situácia opačná. B. Obamovi sa podarilo zvíťaziť vďaka stále pretrvávajúcej averzii obyvateľov Spojených štátov amerických voči G. W. Bushovi, na druhej strane republikánsky kandidát J. McCain nedisponoval schopnosťami výrazného politického lídra, ktorý by sa dokázal jasne presadiť a zároveň dištancovať od „imidžu“ svojho predchodcu.

pričom pozitívne prvky politického leaderstva skúmaných administratív R. Reagana a G.W. Busha môžu predstavovať potenciálny vzor.¹⁰ Na základe výsledkov analýzy administratív skúmaných prezidentov je zrejmé, že politický leadership sa výraznou mierou podpisuje pod úspech či neúspech politickej strany.

Aktuálny zostup pozície Republikánskej strany je výsledkom prílišného úzkeho vymedzenia sa ako strany „finančne zabezpečeného belocha, žijúceho v usporiadanej rodine a rešpektujúceho a vyznávajúceho svoju vieru“. Uvedená charakteristika odzrkadľujúca typickú skupinu voličov Republikánskej strany je v súčasnom demografickom zložení Spojených štátov amerických na ústupe a z toho rezultuje potreba zmeny resp. odpútania sa od takto ponímaného vymedzenia. Výsledky posledných štúdií poukazujú na stále rastúci trend podielu latinskoamerickej populácie. Ambíciou amerických republikánov by sa malo stať spomínané „roztrhnutie“ spojitostí určujúcich „typického voliča“ Demokratickej alebo Republikánskej strany. Takýmito väzbami prichádza americká pravica o tisíce voličských hlasov a bez zmeny v súčasnosti prebiehajúceho trendu je pravdepodobnosť opätovného vzostupu Republikánskej strany neistá.

Za východisko zo vzniknutej situácie je možné považovať akceptáciu vyššie uvedených pripomienok, dôsledkom ktorých sa s vysokou pravdepodobnosťou uskutoční zvýšenie preferencií politickej strany. Toto tvrdenie sa odvoláva na úspech administratívy R. Reagana, ktorý bol okrem iného zapríčinený prezidentovou schopnosťou presvedčiť zástupcov demokratov k odklonu od vlastnej strany. Rovnako bolo možné počas administratívy sledovať úspešné získanie si hlasov menšinového obyvateľstva, konkrétne išlo o 40 percent získaných hlasov voličov latinskoamerického pôvodu.

Ďalší dôvod potvrdzujúci úspešnosť predloženého „scenáru vývoja“ spočíva v religióznom charaktere menšiny. Latinskoamerická menšina, rovnako ako aj

¹⁰ Podľa Palmera (1986, s.123) je politické leaderstvo v prípade prezidenta definované nasledovne:

1. *prezident ako reprezentant politickej inštitúcie*
2. *tvorca rozhodnutí*
3. *manažér v rámci rozhodovacieho procesu a zároveň aj v samotnom vykonávaní exekutívy*
4. *politik - zahrňuje úlohu selektovania, motivovania, oceňovania i zbavovania funkcie ostatných politikov*
5. *rečník.*“

Pri charakteristike prvého vybraného prezidenta, R. Reagana bezpochybne prevyšuje piaty aspekt spočívajúci vo vynikajúcich komunikačných zručnostiach, prezentovaných v správnom čase. Na opačnej strane v prípade druhého objektu komparácie, G. W. Busha, jednoznačne prevyšujú manažérske schopnosti. Prejavy jeho administratívy mali výraznú podobnosť s prvkami obchodného riadenia, ktoré boli odzrkadľované dôsledným kontrolovaním, direktívnym prístupom a schopnosťou vyjednávať.

republikáni, zastávajú pozitívne stanoviská k otázkam náboženstva a viery v Boha. V priebehu posledných rokov je možné vo volebnou súboji medzi Republikánskou a Demokratickou politickou stranou bádať novú skutočnosť, podstata ktorej spočíva v premene volieb založených na súboji hodnôt, na voľby založené na súboji o priazeň menšín. Inými slovami sledujeme ako v Spojených štátoch amerických dochádza k prevahe demografického hľadiska nad ideologickým.

Súčasná pozícia Republikánskej strany, ako „outsidera“ v Bielom dome umožňuje dať do pozornosti inšpiratívny charakter nasledujúcich princípov (Dueck 2010):

- prijať zahraničnú politiku, ktorej zásady budú apelovať na zastavenie intervencie a na stiahnutie amerických vojakov zo zahraničných misií¹¹;
- začať preferovať realistickú zahraničnú politiku zdôrazňujúcu potenciál politickej moci, podporu národných záujmov a uvážlivú koordináciu použitia diplomatických a mocenský prostriedkov pri utváraní politických rozhodnutí;
- využiť svoj unikátny mocenský potenciál na obhajobu slobody a demokracie v krajinách, kde dochádza k ich odmietaniu;
- vytvoriť fúziu z jednotlivých tendencií v rámci strany s cieľom dosiahnutia voličskej podpory;
- vzhľadom k pretrvávajúcej averzii najmä voči zahraničnej politike G. W. Busha je nutná potreba vyhnúť sa podobným politickým „prešľapom“ a naopak inšpirovať sa konzistentnými administratívami prezidentov R. Reagana, D. Eisenhowera a T. Roosevelta.

5 ZÁVER A DISKUSIA

Nadobudnuté výsledky analyzovania postavenia Republikánskej strany a premien jej voličských preferencií v kontexte vplyvu vybraných administratív prezidentov Spojených štátov amerických, prispeli k nasledujúcim záverom. Na základe skúmania funkčných období prezidentov došlo k jasnej identifikácii konzervatívnych pilierov minimálneho štátu, vplyvu kresťanstva alebo aj intervenujúcej zahraničnej politiky. Použitím komparatívnej metódy bolo možné dospieť k stanovisku, podľa ktorého sa politický leadership v prezidentskej funkcii výraznou mierou podieľa na stúpaní a klesaní preferencií politickej strany. Pokým v prípade analýzy funkčného obdobia R. Reagana došlo k zisteniu, že sa jedná o charizmatického politického lídra s neopakovateľnou schopnosťou stmeliť rôznorodé

¹¹ Súčasní americkí zástancovia konzervativizmu a anti-intervencionizmu - T. Carpenter, Ch. Layne, Ch. Preble - poukazujú na riziká a nebezpečenstvá prílišnej americkej intervencie, pričom sa vo svojich tvrdeniach odvolávajú na odkaz R. Tafta.

názorové prúdy v rámci americkej pravice, ktorá sa následne odzrkadlila v pozitívnej akceptácii reforiem, ale aj v samotnom zvýšení voličskej podpory Republikánskej strany. V prípade G. W. Busha takáto charakteristika absentuje. Počas jeho pôsobenia v Bielom dome bolo možné bádať na jednej strane prvotný vzostup popularity prezidenta a Republikánskej strany vyplývajúci z proklamovaných konzervatívne zameraných reformných krokov v rámci domácej politiky, ale aj výrazným posilnením funkcie bezprostredne po teroristických útokoch z 11. septembra 2001. Na tomto mieste je dôležité podotknúť, že tie v dominantnej miere vychádzali z potreby existencie vedúcej osobnosti - politického lídra schopného obhajovať a ochraňovať záujmy Spojených štátov amerických. Na druhej strane dôsledky udalostí spojené s neúspešným vedením zahraničnej politiky, najmä neúspech vo vedení vojny v Iraku, disponovali tak výrazným vplyvom, že aj napriek prvotnej snahe a popularite prezidenta zaznamenala jeho pozícia a rovnako aj postavenie Republikánskej strany jeden z najmarkantnejších zostupov vôbec.

V kontexte vyššie uvedenej analýzy, hlavné faktory vzájomného spolupôsobenia politického lídra na kompaktnosť a preferencie politickej strany, je možné považovať za kľúčové aj pre volebný úspech republikánskeho prezidentského kandidáta a renesanciu pravého politického spektra v Spojených štátoch amerických. Uvedené tvrdenie zároveň potvrdzuje hypotézu týkajúcu sa znovuzrodenia Republikánskej strany po vzore R. Reagana.

Zostáva otázkou, ktorá bude zodpovedaná nasledovným vývojom udalostí, do akej miery dokáže Republikánsky kandidát a momentálne novozvolený prezident Spojených štátov amerických D. Trump oživiť americkú pravicu. V jeho (ne)prospech je deficit politických skúseností, absencia podpory konzervatívcov a modifikovanie amerického konzervativizmu nie k navrhovanej lepšej aplikovateľnosti konzervatívnych myšlienok na súčasnú spoločensko-politickú situáciu, ale smerom k priblíženiu sa aktuálnej európskej vetve konzervatívneho hnutia, ktorá je charakteristická výraznou mierou nacionalizmu.¹² Momentálna ideologická polarizácia krajiny predstavuje východiskový stav pre potvrdenie slov S. Huntingtona (1957), týkajúcich sa situačného charakteru konzervatívnej ideológie, ktorej miera artikulácie sa odvíja od aktuálnej spoločenskej situácie.

Na druhej strane, odvolávajúc sa na výsledky volieb, pod D. Trumpovo víťazstvo sa podpísal aj aspekt politického leadershipu vykazujúceho prvky manažéra prihliadajúc na jeho predchádzajúcu kariéru a zároveň prvky rečníka. V tejto súvislosti je pozornosť kladená na víziu sprevádzajúcu heslo prezidentskej kampane „Make America Great

¹² V tomto kontexte je dôležité zdôrazniť dlhotrvajúcu snahu o jedinečnosť a unikátnosť, ktorú si americkí pravičiarci uchovávali a ktorá ich signifikantne odlišovala od akéhokolvek iného konzervatívneho hnutia.

Uvedená charakteristika odzrkadľuje vtedajšie ponímanie zástancov konzervatívneho hnutia, ktorí jasne deklarovali jednu zo svojich premís - Amerika nie je Európa (Nash 2006).

Again“, ktorým sa snažil presvedčiť americkú spoločnosť o svojej schopnosti zabezpečiť lepšiu budúcnosť pre Američanov.

Spomínaná úspešnosť renesancie americkej pravice pod vedením D. Trampa bude do výraznej miery závisieť od nasledovných dvoch faktorov. Prvým je zloženie kabinetu etablovanými konzervatívnymi politikmi a druhý faktor, ktorý zostal do istej miery v tieni prezidentských volieb, spočíva vo víťazstve Republikánskej strany v oboch komorách amerického Kongresu. Následne efektívna spolupráca zložiek exekutívnej a legislatívnej moci predstavuje potenciál pre znovuzrodenie Republikánskej strany v najbližšej dekáde.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. CAMPBELL, C., ROCKMAN, B.A. (1991): *The Bush Presidency First Appraisals*. New Jersey: Chatham House Publishers, 1991. s.3-35. ISBN 0-934540-91-8.
2. CRITCHLOW, D. T. (2007): *Conservative Ascendancy: How the GOP Right Made Political History*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.s.184-295. ISBN 978- 3-631-57792-9.
3. DEUTSCH, K. L., FISHMAN, E. (2010): *Dilemmas of American Conservatism*. Lexington: University Press of Kentucky, 2010. s.29-47. ISBN 9780813173900.
4. DUECK, C. (2010): *Hard Line: The Republican Party and U. S. Foreign Policy since World War II*. Princeton: Princeton University Press, 2010.s.187-316. ISBN 9780691141824.
5. EDWARDS, CH. (2005): *Republicans Revolution 10 Years Later: Smaller Government or Business as Usual?* Washington D.C.: The Cato Institute, 2005. s.213-233. ISBN 9781930865693.
6. EDWARDS, M. (2008): *Reclaiming Conservatism: How a Great American Political Movement Got Lost - And How It Can Find Its Way Back*. Cary North Carolina: Oxford University Press, 2008. s. 109-157. ISBN 9780199714810.
7. FRIED, J. (2008): *Democrats and Republicans: Rhetoric and Reality: Comparing the Voters in Statistics and Anecdotes*. New York: Algora Publishing, 2008. s.259-282. ISBN 9780875866031.
8. GRAHAM, J. D. (2010): *Bush on the Home Front: Domestic Policy Triumphs and Setbacks*. Bloomington: Indiana University Press, 2010. s. 27-130. ISBN 9780253354365.
9. HAMILTON, A. - MADISON, J. - JAY, J. (2002): *Listy Federalistov*. Bratislava: Kalligram, 2002. s.116-118. ISBN 80-7149-455-0.
10. HUDSON, Ch. - DAVIES, G. (2008): *Ronald Reagan and the 1980s: Perceptions, Policies, Legacies*. New York: Macmillan Palgrave, 2008. s. 145-167. ISBN 978-0-230-60302-8.

11. HUNTINGTON, S. P. (1957): Conservatism as an Ideology. In *American Political Science Review*, no. 51, 1957. s.454-473.
12. HUNTINGTON, S. P. (2004): *Who Are We?* New York: Simon and Schuster, 2004. s.338-366. ISBN 978-0-684-86669-7.
13. JOCH, R. (2012): Američtí republikáni aneb Demografický vývoj jako výzva. In *Mezinárodní politika*, 2012, roč.36, č. 12/2012, s.8-11. ISBN 80-86228-04-5.
14. KOHUTIAR, J. (1998): *Na západ od západu*. Bratislava: Caris spol. s.r.o., 1998. s. 57-63. ISBN 80-88743-22-2.
15. KULAŠIK, P. (2007): *Politológia*. Hlohovec: Efekt Copy, 2007.s.109.ISBN 978-80-969820-8-0.
16. MAISEL, L. S. (2007): *American Political Parties and Elections*. North Carolina: Oxford University Press, 2007. s.45-87. ISBN 019531226.
17. NASH, G.H. (2006) : *The conservative intellectual movement in America Since 1945*. Wilmington: ISI Books, 656s. ISBN 978-1-933859-12-5.
18. PALMER, J. L. (1986): *Perspectives on the Reagan yeras*. Washington D. C.: The Urban Institute, 1986. s.91-143. ISBN 0-87766-403-X.
19. ŠKUTOVÁ, D. (2013): Smerovanie konzervativizmu. In *Volby 2012: Kam kráčaš demokracia?* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. s. 301-315. ISBN 978-80-8152-030-3
20. STOREY, W. (2007): *US Government and Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2007. s. 167-204. ISBN 978 0 7486 3429 4.
21. TANNER, M. D. (2007): *Leviathan on the Right: How Big-Government Conservatism Brought Down the Republican Revolution*. Washington D. C.: The Cato Institute, 2007. s.53-61. ISBN 9781933995281.
22. WAGNER, H. L. (2007): *The History of Republican Party*. New York: Chelsea House Publishers, 2007. s. 90-101. ISBN 978-0-9710-9417-4.
23. WILSON, F. G. (1990): *The Case for Conservatism*. New Jersey: Transaction Publishers, 1990. s. 49-75. ISBN 0-88738-322X.